

AKSJOLOGICZNE KORELATY POCZUCIA TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ PIELEŃNIAREK EMIGRUJĄCYCH ZAROBKOWO

AXIOLOGICAL CORRELATES OF THE SENSE OF NATIONAL IDENTITY IN NURSES EMIGRATING FOR ECONOMIC REASONS

Grzegorz Konieczny¹, Renata Rasińska²

¹ Katedra Marketingu i Zarządzania

Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii w Poznaniu

² Zakład Organizacji i Zarządzania w Opiece Zdrowotnej

Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

DOI: <https://doi.org/10.20883/pielpol.2017.14>

STRESZCZENIE

Wstęp. Niniejszy artykuł porusza zagadnienia aksjologicznych korelatów poczucia tożsamości narodowej pielęgniarek emigrujących zarobkowo. Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia naznaczony jest zmianami, które dokonują się w każdym aspekcie jego życia. Takie zjawiska jak transgraniczności czy też multikulturowość powodują, że stajemy się, jak konstatuje Smith i Seleti – swego rodzaju „super-rodziną”. W tych strukturalnych przekształceniach różne grupy społeczne dostrzegają dla siebie szanse na bezpieczniejsze życie, lepsze zarobki czy też poprawę ogólnych warunków życia. W związku z powyższym osoby szczególnie dobrze wykształcone, posiadające kompetencje językowe planują swoje kariery zawodowe w wymiarze międzynarodowym.

Cel. W pracy podjęto próbę przeanalizowania motywów oraz skali emigracji zarobkowych polskich pielęgniarek. Z tym problemem ściśle związany jest aspekt tożsamości, gdyż zmiana przestrzeni zmusza niejednokrotnie jednostkę do zmiany tożsamości. W związku z tym autorzy dokonują oceny stanu wybranych społeczno-kulturowych korelatów, wokół których ogniskuje się poczucie tożsamości narodowej pielęgniarek podejmujących pracę zarobkową poza granicami Polski.

Materiał i metody. Dane dotyczące omawianej tematyki uzyskano poprzez analizę źródeł literatury, zasobów internetowych oraz metodę wywiadu narracyjnego, która wg Schütze'go jest „indywidualną rzeczywistością społeczną” [3]. W celu zbadania analizowanych zmiennych opracowano pytania z zastosowaniem skali Likerta. Badania przeprowadzono w grupie 34 pracujących zawodowo pielęgniarek, które podjęły pracę w ośmiu państwach UE.

Wnioski. Analiza wyników badań pozwoliła stwierdzić, że zdecydowana większość respondentek charakteryzuje się wysokim poczuciem tożsamości narodowej. Bliskie są im pamięć historyczna, kultywowanie obyczajów i zwyczajów polskich. Ważne są także dbałość o kulturę i religię, jak również przywiązanie do tradycji, symboli oraz języka ojczystego. Istotnym aspektem wskazującym na poczucie tożsamości narodowej jest także wola partycypacji w obchodach związanych z Polską w kraju, w którym obecnie przebywają pielęgniarki. Odpowiedzi respondentek wskazują jednoznacznie, że decyzja o emigracji zarobkowej podyktowana była możliwością poprawy warunków płacy i pracy. Zdecydowana większość badanych pielęgniarek deklaruje, że gdy wzrośnie poziom zarobków oraz polepszą się warunki pracy, w tym troska o ich rozwój zawodowy, dalszą karierę zawodową realizować będą w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE: tożsamość narodowa, poczucie tożsamości narodowej, migracje zarobkowe, pielęgniarki.

ABSTRACT

Introduction. This article discusses the issues of axiological correlates of the sense of national identity in nurses emigrating for economic reasons. The man on the threshold of the third millennium is marked by changes that take place in every aspect of his/her life. Such phenomena as internationalism or multiculturalism, make us become a kind of 'super-family', as Anthony D. Smith and Y. Seleti state. In these structural transformations various social groups recognize their chances for a safer life, better wages or improvement of general living conditions. Therefore, people particularly well educated and with language skills plan their careers internationally.

Aim. This paper attempts to analyze the motives and the range of emigration for economic reasons in Polish nurses. This problem is closely linked to the identity aspect, since a change of place often forces the individual to change identity. Therefore, the authors evaluate selected socio-cultural correlates, on which the sense of national identity in nurses taking up paid jobs outside the Polish borders is focused.

Material and methods. The data on this subject were obtained through analysis of scientific literature sources, online resources and the method of a narrative interview, which according to F. Schütze is 'individual social reality' [3]. In order to examine the variables considered, questions have been developed using a Likert scale. The study was conducted in a group of 34 nurses who started working in eight EU countries.

Conclusions. Analysis of the results revealed that the vast majority of respondents had a high sense of national identity. Historical memory, cultivating Polish customs and habits are very close to them. Care about culture and religion, as well as attachment to symbols, traditions and the mother tongue. An important thing demonstrating the sense of national identity is also the will to participate in celebrations associated with Poland in countries the nurses reside. The respondents' answers clearly indicate that the decision on economic emigration was dictated by the possibility to improve wages and working conditions. A vast majority of nurses say that if the level of earnings increases and working conditions improve, they will continue their professional career in Poland.

KEYWORDS: national identity, sense of national identity, economic migrations, nurses.

Wprowadzenie

Zmieniająca się struktura społeczna, kulturowa czy polityczna wymusza tworzenie nowych reguł życia, społecznego porządku oraz uruchamiania mechanizmów wspierających obecną rzeczywistość. Zmiany warunkowane licznymi czynnikami rozwojowymi nie pozostają bez wpływu na proces tworzenia się tożsamość narodowej oraz poczucie tożsamości. Problem ten szczególnie dotyczy osób podejmujących decyzje o emigracji długoterminowej. Powyższą tezę podziela m.in. Dyczewski, stwierdzając, że „Zjawiska zachodzące w Europie i w świecie pobudzają do pełniejszego uświadomienia sobie wartości kulturowych poszczególnych państw europejskich oraz wskazują na potrzebę poszukiwania i wdrażania mechanizmów wspomagających ich rozwój w nowych warunkach u progu wielokulturowości” [4].

Podstawowe pojęcia

Teoretyczne ramy podjętej problematyki autorzy rozpoczną od scharakteryzowania zjawiska migracji oraz przedstawienia pojęć z nim związanych. Zjawisko migracji stało się na tyle znaczącym i ogólnosięciowym *signum temporis* społeczeństwa bez granic, że niektórzy socjologowie konstatują, że wiek XXI będzie „wiekiem migracji”. Z przeprowadzonych analiz wynika, że dyslokacja w najbliższym okresie będzie się stopniowo nasilała, „(...) będzie liczniejsza niż kiedykolwiek przedtem i powoli będzie obejmowała cały świat. Migranci będą należeć do różnych grup społecznych i etnicznych, przez co utrudniony będzie proces badawczy tego zjawiska odnoszący się do określenia konkretnych fal migracji” [5].

Postawioną tezę potwierdza także jedna z *Adhortacji apostołskiej* Jana Pawła II, w której Papież tak pisze na temat migracji: „Wędrówki ludów osiągnęły dziś niestychające rozmiary i stały się masowymi ruchami, obejmującymi ogromną liczbę osób” [6], po czym dodaje, że przyczyną wzrostu tego zjawiska jest „...wydalanie lub ucieczka ludzi ze swoich krajów z powodu konfliktów zbrojnych, niepewnych warunków ekonomicznych, walk politycznych, etnicznych i społecznych oraz kataklizmów (...)” [6].

Taki stan rzeczy powinien pobudzać kreatorów życia społeczno-politycznego do refleksji nad przyczynami oraz skutkami wynikającymi z różnego typu migracji. Ponadto, jak zauważają teoretycy zajmujący się tą problematyką, należy poszukiwać i wdrażać takie mechanizmy, które pozwolą nam w nowych warunkach społeczno- kulturowych „(...) nauczyć się, jak ze sobą koegzystować i dokonywać pokojowej wymiany, ucząc się od siebie, poznając swoje dzieje, ideały, sztukę i kulturę, wzajemnie wzbogacając swoje życie. Alternatywą jest w tym przeludnionym świecie brak porozumienia, napięcia, zderzenia i katastrofa” [7].

Termin „migracja” w ujęciu encyklopedycznym (z łac. *migratio* – „wędrówka”) oznacza przemieszczanie się mieszkańców kraju lub regionu. Z tym określeniem blisko jest związane pojęcie „emigracja” – także pochodzące z języka łacińskiego (*emigratio*) – oznaczające dobrowolne opuszczenie kraju rodzinnego. Trzecim pojęciem bardzo ściśle związanym z dwoma wcześniejszymi jest pojęcie „imigracji” (z łac. *immigro*) oznaczające przyjazd do obcego kraju w celu osiedlenia się tam na stałe. Imigracja jest wynikiem emigracji i razem z nią tworzy procesy migracji ludności w świecie [8, 9].

Migracja w socjologii definiowana jest najogólniej jako „(...) zmiana miejsca w strukturze społecznej i określana jako migracja pionowa albo jako zmiana miejsca zamieszkania i wówczas określana jest jako migracja pozioma. Pierwsza jest zmianą w przestrzeni społecznej usytuowania człowieka, zmianą jego statusu, miejsca w systemie »międzyludzkich zależności, dystansów i hierarchii«. Druga wiąże się ze zmianą przestrzeni geograficznej, która może być m.in. konsekwencją awansu społecznego lub degradacji jednostki” [10].

„W teoriach socjologicznych za istotną przyczynę migracji uważa się wpływ tzw. sieci migracyjnych (*migration networks*), definiowanych jako pewnego rodzaju sieci kontaktów czy powiązań z migrantami w kraju i zagranicą” [11]. Dekolonizacja, wygnania, narastające konflikty, liczne wojny, polityka elit rządzących, zmieniająca się struktura geopolityczna, globalizacja, separatyzm, zróżnicowanie ekonomiczne (społeczeństwa zamieszkujące biedne Południe szukają możliwości polepszenia swojego życia w krajach bogatej Północy) są wynikiem tego, czego ludzkość doświadczyła w swojej historii. Potwierdzeniem istniejących dysproporcji w sferze materialnej niech będą następujące słowa Marxa „Na świecie miliard ludzi żyje dziś w ekstremalnej nędzy; muszą oni utrzymać się za mniej niż dolara dziennie, co oznacza, że bezpośrednio zagrożona jest ich egzystencja biologiczna. Jeśli wyznaczmy umownie granicę oczywistego ubóstwa na mniej niż dwa dolary dziennie na głowę, to liczbę tych, którzy muszą prowadzić życie poniżej tej granicy, szacuje się na ponad dwa i pół miliarda. To dramatyczne ubóstwo tak wielu ludzi można przeciwstawić równie dramatycznemu bogactwu niewielu innych” [12].

Ponadto wymiernym skutkiem globalizacji są m.in. wspomniane przemieszczenia przestrzenne i planowanie karier zawodowych w wymiarze międzynarodowym.

Szacuje się, że w końcu 2014 r. poza granicami Polski przebywało czasowo około 2320 tys. mieszkańców naszego kraju, tj. o 124 tys. (5,6%) więcej niż w 2013 r. [13]. Natomiast z raportu Naczelnej Rady Pielegniarek i Położnych *Zabezpieczenie społeczeństwa polskiego w świadczenia pielęgniarek i położnych wy-*

nika, że po wejściu Polski do UE wydano prawie 17,5 tys. potrzebnych do podjęcia pracy za granicą zaświadczeń o uznaniu kwalifikacji zawodowych pielęgniarek i położnych [14].

Do istotnych przyczyn związanych z rozwojem ruchów migracyjnych na świecie i właściwym rozumieniem współczesnych determinantów tego zjawiska, w tym delokalizacji mających charakter zarobkowy, należą m.in. kwestie informacyjne, tzn. osoby podejmujące decyzje o wyjeździe mają szybki i łatwy dostęp do źródeł informacji na temat popytu na dane umiejętności czy kwalifikacje, warunków życia i pracy w określonym obszarze geograficznym. Innym czynnikiem w omawianej kwestii są regulacje normatywne. Dotychczas migracje postrzegane były przez pryzmat prawa i ekonomii. Na skutek postępującego procesu humanizacji pracy oraz ogólności troski o prawa człowieka wynikającej z godności ludzkiej te normy cechuje troska o środowisko migracyjne, które nie tylko jest potencjalną siłą roboczą, instrumentem do zaspokajania cudzych potrzeb, ale także grupą ludzi traktowanych indywidualnie, z szacunkiem dla ich potrzeb, dążeń czy aspiracji. Człowiek ma być postrzegany podmiotowo w lokalnym środowisku, stając się jego integralnym „składnikiem” – *melting pot*. Wielokulturowość to trzeci składnik charakteryzujący dzisiejsze zjawisko migracyjne. Jest ona wynikiem natężonej migracji międzykontynentalnych. Migranci przybywający w określoną przestrzeń geograficzną posiadają własne wzory, normy, wartości, obyczaje, tradycje i przyzwyczajenia (tzw. kapitał kulturowy). Powstałe enklawy migracyjne mające własną konstrukcję kulturową w zetknięciu z kulturą zastaną prowadzą często do dyfuzji kulturowej, która sprzyjać może integracji obu społeczności.

Wymienione powyżej czynniki przyczyniły się w znacznym stopniu do współczesnej masowej migracji mającej szczególnie znamiona dyslokacji zarobkowej.

Analizując wątek migracji zarobkowych pracowników służby zdrowia, w tym pielęgniarek i położnych, należy zauważyć, że obecne gospodarki, oparte na wysoko wyspecjalizowanej wiedzy i właściwym jej zarządzaniu, chętnie przyjmują ludzi, którzy są w stanie sprostać powyższym wymaganiom [15]. Tym wymogom są w stanie sprostać doskonale wykształcone i kompetentne polskie pielęgniarki. Warto nadmienić, że współczesna pielęgniarka „...nie jest tylko pracownikiem sprawującym opiekę medyczną nad pacjentami. Jest również osobą, która zajmuje się nauczaniem zawodu pielęgniarki, prowadzeniem prac naukowo-badawczych w dziedzinie pielęgniarstwa, kierowaniem pracą zawodową pielęgniarek i położnych” [16].

Podsumowując tę część publikacji, można skonstatować, że środowisko pielęgniarskie w migracji zarob-

kowej widzi szansę nie tylko na dogodniejsze warunki życia, lecz jak wynika z literatury przedmiotu, ważne są również „...relacje międzyludzkie, środowisko pracy, satysfakcja z pracy, jakościowe procesy komunikacyjne” [17] oraz znaczące możliwości wsparcia w procesie doskonalenia kompetencji zawodowych.

Zarówno migracje zarobkowe, jak i inny typ dyslokacji, szczególnie długoterminowych, nie pozostają bez wpływu na tożsamość w wymiarze indywidualnym, społecznym, narodowym, terytorialnym oraz kulturowym, które należałoby w zaistniałej sytuacji zdefiniować na nowo. Powyższą tezę potwierdza Dyczewski, konstatując, że „...współczesnemu społeczeństwu, które jest podmiotem zmian w sferze politycznej, ekonomicznej czy kulturowo-społecznej” oraz któremu wtóruje szok kulturowy, czyli „...poczucie bardzo głębokiego niepokoju i pełnej dezorientacji w kontaktach z inną grupą i jej kulturą” [18], towarzyszy potrzeba ponownego zdefiniowania tożsamości narodowej.

Z kolei istnieje dość liczna grupa teoretyków (w nurcie rozważań których jest powyższa problematyka) przychylających się do pesymistycznej wizji wyrażonej przez Leloucha w 1991 r.; Lelouch, analizując stale narastające zjawisko transgraniczności i towarzyszącą jej multikulturowość, stwierdza, że: „Historia, bliskość geograficzna i ubóstwo przesądziły los Francji i Europy, które zostaną zalane przez przybyszów z przegranych krajów Południa. Nawet, jeśli do tego nie dojdzie, Zachodowi grozi rozszczępienie na dwie lub więcej wspólnoty kulturowe i zatracenie swojej tożsamości” [19].

Kolejnym istotnym pojęciem, którym autorzy będą posługiwać się w niniejszym artykule, jest „tożsamość”. Termin „tożsamość”, jak konstatują Błaszczuk i Pluta, „nie jest pojęciem »samowystarczalnym«, zawsze należy dookreślić jego kontekst” [20]. Trudności definicyjne analizowanego terminu wynikają z jego wielowymiarowości, a także z faktu, że zjawisko tożsamości stało się przedmiotem eksploracji licznych nauk humanistycznych oraz społecznych. Taki stan rzeczy prowadzi do czegoś, co nazwać można multidefinicyjnością. Konkluzją poruszanej kwestii niech będzie parafraza słów Pryora – poszukiwanie jednej teorii odnoszącej się do zjawiska tożsamości to pogoń za utopią. Jednakże bazując na koncepcji kanadyjskiego filozofa Taylora, w której „Osiąganie tożsamości odbywa się w nieustannym procesie komunikacji odczuć na własny temat z reakcjami otoczenia wobec zachowań jednostki” [21] oraz biograficznym rozumieniu tożsamości amerykańskiego socjologa Giddensa, można skonstatować, że „tożsamość jest procesem poszukiwania przez jednostkę punktu odniesienia poprzez przyjmowanie i przekształcanie jednych identy-

fikacji i odrzucanie innych. Identyfikacje, które zostały uznane za własne, także ulegają transformacji, gdyż z czasem zmienia się znaczenie nadawane im przez jednostkę. Źródłem identyfikacji mogą być idee, normy, poglądy, wartości etc., które są uznawane (bądź były propagowane w dowolnym okresie historycznym) zarówno przez pojedyncze osoby (autorytety), jak i zbiorowości czy grupy osób” [22].

Ponadto z literatury przedmiotu wynika, że istnieje podział tożsamości na indywidualną (osobistą) oraz społeczną. Zgodnie ze *Słownikiem encyklopedycznym edukacji obywatelskiej* „...tożsamość indywidualna to postrzeganie siebie jako osoby ze względu na specyficzne, odrębne i niepowtarzalne u innych ludzi właściwości dotyczące własnego wyglądu, sposobu myślenia, psychiki, zachowania itp. Tożsamość jest więc przekonaniem o tym, kim jestem, co robię, myślę, czuję, do czego dążę, na którym budowana jest tożsamość osobista” [23]. Z kolei tożsamość społeczna zdaniem socjologa Golki „...obejmuje cechy, jakie jednostce przypisują inni ludzie – to znaczy te właściwości, które w złożonym kontekście życia społecznego inni chcą dostrzegać w danej osobie. Ten konstrukt inni tworzą, przekształcają i narzucają w toku interakcji oraz w różny sposób go propagują albo przynajmniej przywołują w różnych okolicznościach – także i na różne sposoby »wmawiają« jednostce”. I dalej autor dodaje, że ten rodzaj tożsamości „...obejmuje wszystkie sprawy, które mieszczą się w optyce społecznej, a więc dotyczą spraw uznawanych za w jakimś stopniu istotne dla życia społecznego (uroda, zainteresowania, postawy itp.)” [18].

Ważnym zagadnieniem odnoszącym się do niniejszego artykułu jest także rozróżnienie pojęć „tożsamość” i „poczucie tożsamości”, czyli subiektywne postrzeganie siebie. Kończąc teoretyczne rozważania związane z poruszaną problematyką w niniejszej publikacji, uwagę czytelnika autorzy pozwolą sobie skupić w tym miejscu na pojęciu „poczucie tożsamości”. Jest ono jednym z produktów społecznej konstrukcji podejmowanej przez aktorów społecznych, wytworzonym w interakcjach, gdzie ludzie zdają sobie sprawę ze swoich działań przez sytuowanie ich we własnej opowieści [24]. Brzezińska dodaje, że poczucie tożsamości to efekt sposobu spostrzegania siebie przez jednostkę i udzielania odpowiedzi na pytania typu: kim jestem, jaki jestem? Poczucie tożsamości to zatem efekt gromadzenia różnych informacji na swój temat, oceniania ich i związane go z tym takiego, a nie innego przeżywania siebie oraz – od okresu dorastania – autorefleksji [25].

Domykając w tym miejscu teoretyczne ramy rozważań na temat tożsamości, należy sformułować postulat, by stale stosować permanentną pedagogikę oraz podejmować systematyczne analizy ewaluacyjne, konse-

kwencją których będzie odświeżanie nowych, pełniejszych aspektów tego dynamicznego zjawiska, gdyż jak słusznie zauważył Bauman: „Troska o tożsamość jest w ostatecznym rachunku troską o społeczne uznanie” [26].

Wyniki badań

W tej części artykułu przedstawione zostaną wyniki badań bazujących na wcześniej przyjętym konstrukcie teoretyczno-metodologicznym. Respondentami były 34 pielęgniarki, które wyemigrowały zarobkowo do ośmiu państw Unii Europejskiej.

Pierwsze pytanie, które zadano badanym pielęgniarkom, dotyczyło motywów podjęcia przez nich decyzji o emigracji zarobkowej.

Tabela 1. Motywy emigracji zarobkowej respondentek
Table 1. Reasons for respondents' economic emigration

Motywy wyjazdu/ <i>Reasons for leaving</i>	Ogółem/ <i>Total</i>	
	N	%
Możliwość i chęć kształcenia się oraz zdobywania fachowej wiedzy/ <i>The ability and willingness to learn and gain expertise</i>	15	44,1
Możliwość zdobywania nowych doświadczeń życiowych, kulturowych itp./ <i>The possibility of gaining new life and cultural experience, etc.</i>	9	26,5
Polepszenie warunków pracy/ <i>Improving working conditions</i>	20	58,8
Polepszenie ogólnych warunków życia, zdobycie lepszych perspektyw życiowych/ <i>Improving general living conditions, having better life perspectives</i>	23	67,4
Nabywanie kompetencji językowych/ <i>Acquiring linguistic competence</i>	9	26,5
Możliwość i chęć dołączenia do osób z rodziny lub znajomych/ <i>The ability and willingness to join family or friends</i>	3	8,8
Niskie zarobki w służbie zdrowia/ <i>Low wages in health service</i>	26	76,8
Brak pracy w miejscu zamieszkania/ <i>No work in the place of residence</i>	1	2,9
Brak perspektyw rozwoju zawodowego/ <i>Lack of career prospects</i>	11	32,3
Inny powód/ <i>Other reasons</i>	4	11,8

Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedną odpowiedź/*The figures do not add up to 100% because respondents could name more than one answer*

Źródło: opracowanie własne
Source: author's own analysis

Z uzyskanych estymacji wynika, że jedną z istotnych przyczyn podjęcia decyzji o emigracji zarobkowej są niskie zarobki respondentek oraz polepszenie ogólnych warunków życia (**Tabela 1**). Następnie wskazywano na polepszenie warunków pracy, możliwość i chęć kształcenia się oraz zdobywania fachowej wiedzy. W dalszej kolejności badane osoby zaznaczały: brak perspektyw rozwoju zawodowego, możliwość zdobywania nowych doświadczeń życiowych, kulturowych itp., nabywanie kompetencji językowych, możliwość i chęć dołączenia do osób z rodziny

lub znajomych, brak pracy w miejscu zamieszkania. Na inny powód jako przyczynę wyjazdów zarobkowych wskazuje tylko 11,8% respondentek.

Zaprezentowane wyniki wskazują, że głównym motywem wyjazdu są kwestie zawodowe oraz związana z nimi kwestia finansowa, a w drugiej kolejności dla respondentek istotny jest wymiar życia społeczno-kulturowego.

Odpowiedzi udzielone na drugie pytanie ukazały, do jakich krajów UE pielęgniarki wyemigrowały w celach zarobkowych.

Z uzyskanych danych wynika, że najpopularniejszą destynacją zarobkową badanych pielęgniarek jest Wielka Brytania. W dalszej kolejności są to Szwecja i Irlandia. Niemcy oraz Norwegię jako kraje swojej emigracji zarobkowej wskazały 3 osoby. Z kolei 2 respondentki wyjechały do Holandii, natomiast najmniej badanych kobiet pracuje w Danii oraz we Francji (po 1 osobie). Zestawienie dotyczące powyższych wielkości przedstawiono w **tabeli 2**.

Tabela 2. Migracje zarobkowe badanych osób
Table 2. Economic migrations of respondents

Kraj/Country	Ogółem/Total	
	N	%
Wielka Brytania/Great Britain	11	32,3
Szwecja/Sweden	8	23,5
Irlandia/Ireland	5	14,7
Niemcy/Germany	3	8,8
Norwegia/Norway	3	8,8
Holandia/Holland	2	5,9
Dania/Denmark	1	2,9
Francja/France	1	2,9

Źródło: opracowanie własne
Source: author's own analysis

Trzecie pytanie dotyczyło istoty podjętej w niniejszej publikacji problematyki, tj. poczucia tożsamości narodowej. Pytanie to cechowało się szeregowaniem 13 alternatyw z wykorzystaniem skali Likerta. Zaproponowane przez autorów korelaty (względem siebie komplementarne), składające się na poczucie tożsamości narodowej, były efektem analizy teorii tożsamości społecznej brytyjskiego socjologa Smitha oraz Seletiego, jak również publikacji polskiej badaczki kultury Kłuskowskiej.

Poproszono badane osoby, aby z zaproponowanej kafeterii wskazały na stopień ważności korelatów społeczno-kulturowych (**Tabela 3**). Przedstawiony zestaw zdaniem autorów artykułu ogniskuje się wokół tożsa-

mości oraz dobrze konstytuuje poczucie tożsamości narodowej. Respondentki proszone były o wpisanie kolejno do krutek liczb od 1 do 5, gdzie 1 oznacza wartość zupełnie nieważną, 2 – raczej nieważną, 3 – trudno powiedzieć, 4 – raczej ważną, a 5 – bardzo ważną.

Analiza odpowiedzi udzielonych na trzecie pytanie wykazała, że zdecydowana większość respondentek charakteryzuje się wysokim poczuciem tożsamości narodowej. Powyższa teza wynika z faktu, iż dla zdecydowanej większości badanych osób zaproponowany zestaw aksjologicznych korelatów służących określeniu poczucia tożsamości narodowej jest bardzo ważny lub raczej ważny; tylko nieliczne wskazania dotyczą kategorii – zupełnie nieważne.

Rozkład odpowiedzi dotyczących identyfikacji składników konstytuujących poczucie tożsamości narodowej przedstawia się następująco: niemal połowa badanych kobiet (47%) wskazuje, że bardzo istotną sprawą dającą poczucie tożsamości narodowej jest możliwość uczestniczenia na obczyźnie w obchodach związanych z Polską, kultywowanie tradycji polskich oraz dbałość o religię. Nieco mniej osób wybierając element bardzo ważny dla poczucia tożsamości narodowej, wskazuje na dbałość o kulturę polską oraz przywiązanie, korzenie i pochodzenie (*ex æquo* głosów, tj. 44,1%). Nie bez znaczenia dla tego poczucia zdaniem respondentek jest dbałość o język polski, symbole narodowe, idea narodowego ducha, wspólnota prawno-polityczna czy też pamięć historyczna i poczucie ciągłości istnienia.

Myślenie o tożsamości to także rozpatrywanie jej w kategoriach zamieszkiwania. W związku z tym kolejne, czwarte pytanie dotyczyło tej kwestii. Uzyskane odpowiedzi są znaczącym wskaźnikiem dotyczącym stopnia identyfikacji z miejscem pochodzenia. Stopień ten jest jednym z istotnych wymiarów poczucia tożsamości narodowej badanych pielęgniarek.

Z **tabeli 4** wynika, że aż 82,3% respondentek w stopniu bardzo wysokim i wysokim identyfikuje się przede wszystkim ze „swoją gminą, miejscowością, dzielnicą, osiedlem, czyli bezpośrednim terytorium, w którym żyły przed wyjazdem z kraju i być może dlatego w takim stopniu obszar ten jest dla nich tak bliski. Niemal tyle samo wskazań przypada na kategorię: z Wielkopolską. Nieco mniej kobiet identyfikuje się w stopniu bardzo wysokim i wysokim z Polską. Ponad połowa pielęgniarek utożsamia się z Europą, a połowa badanych pielęgniarek uważa się za kosmopolitki. Uzyskane dane są potwierdzeniem tezy, że badane pielęgniarki mają wysokie poczucie tożsamości narodowej.

Tabela 3. Społeczno-kulturowe korelaty poczucia tożsamości narodowej
Table 3. Socio-cultural correlates of the sense of national identity

Wartości/Values	Bardzo ważne/ Very important		Raczej ważne/ Rather important		Średnio ważne/ Barely important		Raczej nieważne/ Rather unimportant		Zupełnie nieważne/ Totally unimportant	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dbłość o język polski/ <i>Care about the Polish language</i>	14	41,2	10	29,4	4	11,8	5	14,7	1	2,9
Dbłość o kulturę / <i>Care about culture</i>	15	44,1	11	32,3	1	2,9	4	11,8	3	8,8
Dbłość o religię / <i>Care about religion</i>	16	47,0	9	26,5	5	14,7	3	8,8	1	2,9
Dbłość o zwyczaje/obyczaje/ <i>Care about customs/traditions</i>	14	41,2	12	35,3	2	5,9	4	11,8	2	5,9
Dbłość o tradycję/ <i>Care about tradition</i>	16	47,0	12	35,3	1	2,9	3		2	5,9
Dbłość o symbole / <i>Care about symbols</i>	8	23,5	12	35,3	5	14,7	7	20,6	2	5,9
Mity/ <i>Myths</i>	6	17,6	4	11,8	8	23,5	10		6	
Przywiązanie, korzenie, pochodzenie/ <i>Attachment, roots, origin</i>	15	44,1	15	44,1	1	2,9	2	5,9	1	2,9
Wspólnota prawno-polityczna/ <i>Legal and political community</i>	9	26,5	6	17,6	15	44,1	4	11,8	0	0
Idea narodowego ducha/ <i>The idea of the national spirit</i>	8	23,5	8	23,5	10	29,4	5	14,7	3	8,8
Pamięć historyczna/ <i>Historical memory</i>	15	44,1	11	32,3	7	20,6	1	2,9	0	0
Umiejscowienie w czasie początku powstania danej zbiorowości narodowej/ <i>The location during the inception of the national community</i>	8	23,5	7	20,6	15	44,1	2	5,9	2	5,9
Możliwości uczestniczenia w obchodach związanych z Polską/ <i>Opportunities to participate in celebrations associated with Poland</i>	16	47,0	10	29,4	6	17,6	1	2,9	1	2,9

Źródło: opracowanie własne
Source: author's own analysis

Tabela 4. Stopień identyfikacji respondentek z obszarem terytorialnym
Table 4. Degree of respondents' identification with a territorial area

Rodzaj terytorium/ <i>Type of territory</i>	Bardzo wysoki/ Very high		Wysoki/ High		Średni/ Medium		Niski/ Low		Bardzo niski/ Very low	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Z Polską/ <i>With Poland</i>	12	35,3	11	32,3	7	20,6	3	8,8	1	2,9
Z Wielkopolską/ <i>With Great Poland</i>	14	41,2	12	35,3	6	17,6	2	5,9	0	0
Ze swoją gminą, miejscowością, dzielnicą, osiedlem/ <i>With their commune, location, district, settlement</i>	16	47,0	12	35,3	4	11,8	2	5,9	0	0
Z Europą/ <i>With Europe</i>	8	23,5	12	35,3	10	29,4	3	8,8	1	2,9
Czuję się obywatelem świata/ <i>I feel the citizen of the world</i>	10	29,4	7	20,6	12	35,3	4		1	2,9

* Procent wskazań nie sumuje się do 100, ponieważ każdy respondent mógł wybrać 5 odpowiedzi/*Percentage of answers do not add up to 100 because each respondent could choose 5 replies*

Źródło: opracowanie własne
Source: author's own analysis

Kolejne i zarazem ostatnie pytanie dotyczyło wskazania miejsca, w którym badane respondentki chciałyby mieszkać, gdyby ich zarobki były porównywalne z obecnymi, osiąganymi w krajach, do których wyemigrowały. Strukturę odpowiedzi na to pytanie przedstawia **tabela 5**. Okazuje się, że ponad 73,5% badanych pielęgniarek odpowiedziało, że chciałyby pracować w miejscowości, z której pochodzą lub w najbliższej okolicy. Niewielka liczba respondentek opowiedziała się za Wielkopolską jako miejscem pracy. Z kolei *ex aequo* wskazań (5,9%) dotyczy Polski, innego kraju UE niż obecny oraz państwa, w którym badane kobiety obecnie pracują.

Uzyskane dane są kolejnym potwierdzeniem tezy o wysokim poczuciu tożsamości narodowej respondentek, w tym przypadku można by powiedzieć o tożsamości lokalnej.

Tabela 5. Miejsca, w którym badane respondentki chciałyby mieszkać, gdyby ich zarobki i warunki pracy byłyby porównywalne z tymi, które ankietyowane obecnie posiadają

Table 5. Places where respondents would like to live if their wages and working conditions were comparable to those which they currently have

Nazwa terytorium/Name of the territory									
W kraju, w którym obecnie pracuję/ <i>In the country I'm currently working</i>		W innym kraju UE/ <i>In another European country</i>		W Polsce/ <i>In Poland</i>		W Wielkopolsce/ <i>In Great Poland</i>		W najbliższej okolicy swojego miejsca zamieszkania w Polsce/ <i>In the vicinity of their place of residence in Poland</i>	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
2	5,9	2	5,9	2	5,9	3	8,8	25	73,5

Źródło: opracowanie własne

Source: author's own analysis

Wnioski

Przedstawiona w tej pracy analiza dotycząca wybranych społeczno-kulturowych korelatów będących fundamentem poczucia tożsamości narodowej wykazała, że badane pielęgniarki przejawiają wysoki stopień poczucia tożsamości narodowej, wymiarem którego są omawiane społeczno-kulturowe korelaty ogniskujące się wokół tego zjawiska. Decyzja o emigracji zarobkowej podjęta była przede wszystkim z racji niskich zarobków oraz chęci poprawy warunków pracy. Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają skonstatować, że w przypadku polepszenia warunków finansowych oraz zapewnienia lepszych warunków pracy w zdecydowanej większości badane osoby powróciłyby do Polski i podjęłyby dalszą pracę zarobkową w najbliższej okolicy miejsca swojego zamieszkania.

Piśmiennictwo

- Smith AD. National Identity. London: Penguin; 1991.
- Seleti Y. The transition to democracy and the production of a new national identity in Mozambique. *Critical Arts*. 1997; 11(1–2): 46–62.
- Urbaniak-Zajac D. Wywiad narracyjny na tle innych technik wywiadu. *Edukacja*. 1999; 4.
- Dyczewski L. Naród podmiotem kultury. W: Dyczewski L (red.). Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa. Lublin: Wyd. KUL; 1996. 7.
- Giddens A. *Socjologia*. Warszawa: PWN; 2006. 282.
- Jan Paweł II. Posynodalna adhortacja apostołska. *Rozdz. VII*. 2003; nr 72.
- Huntington S. *Zderzenie cywilizacji*. Warszawa: Wyd. Muza; 2007. 497.
- Encyklopedia – Prawo nie tylko dla prawników. Warszawa: PWN; 2008. 179, 232.
- Słownik wyrazów obcych. Warszawa: PWN; 1993. 275.
- Ossowski S. O strukturze społecznej. Warszawa: PWN; 1982. 114.
- Kaczmarczyk P. Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego; 2005. 250.
- Marx R. *Kapitał – Mowa w obronie człowieka*. Kraków: Wyd. HOMODEI; 2009. 29.
- GUS. Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004 –2014, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2015,2,9.html> (data dostępu: 12.07.2016).
- W Polsce zabraknie pielęgniarek, <http://www.pulshr.pl/rynek-zdrowia/w-polsce-zabraknie-pielegniarek,27215.html> (data dostępu: 12.07.2016).
- Toffler A. *Trzecia fala*. Poznań: Wyd. Kurpisz; 2006. 422.
- Bugdol M. Procesy zatrudniania personelu medycznego. W: Bugdol M, Bugaj J, Stańczyk I (red.). *Procesy zarządzania zasobami ludzkimi w służbie zdrowia*. Wrocław: Wyd. Continuo.pl; 2012. 15, 21–22.
- Toofany S. Team building and leadership: the key to recruitment and retention. *Nurs Manag*. 2007; 14(1): 24–27.
- Golka M. *Imiona wielokulturowości*. Warszawa: Wyd. Muza; 2010. 179, 348.
- Kulińska L. Konflikty i punkty zapalne w Europie. W: Borkowski R (red.). *Konflikty współczesnego świata*. Kraków: Wyd. AGH; 2001. 31.
- Błaszczak M, Pluta J. Tożsamość układu lokalnego a problem reintegracji. W: Szlachcicowa I (red.). *Religia – przekonania – tożsamość: szkice socjologiczne*. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Socjologia*. 1998; 26: 116.
- Karmolińska-Jagodzik E. Podmiotowość a tożsamość współczesnego człowieka w przestrzeni rodzinnej. *Dyskurs teoretyczny. Studia Edukacyjne*. 2014; 31: 117.
- Jakubowska L. Tożsamość kulturowa Polaków z Kazachstanu w kontekście tendencji globalizacyjnych. *Legnica: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona*; 2011. 17.
- Smolski R, Smolski M, Stadtmüller EH. *Słownik encyklopedyczny. Edukacja obywatelska*. Za: Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej. *Tożsamość regionalna mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Raport z badań eksploracyjno-diagnostycznych*.
- Kostera M. *Współczesne koncepcje zarządzania*, Warszawa: Wyd. Nauk. Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego; 2008. 87.

25. Brzezińska A. Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej. W: Brzezińska A, Hulewska A, Słomska J (red.). Edukacja regionalna. Warszawa: PWN; 2006. 8–9.
26. Bauman Z. O tarapatach tożsamości w ciasnym świecie. W: Kalaga W (red.). Dylematy wielokulturowości. Kraków: Universitas; 2004. 32.

Artykuł przyjęty do redakcji: 20.07.2016

Artykuł przyjęty do publikacji: 05.09.2016

Źródło finansowania: Praca nie jest finansowana z żadnego źródła.

Konflikt interesów: Autorzy deklarują brak konfliktu interesów.

Adres do korespondencji:

Renata Rasińska

ul. Mariana Smoluchowskiego 11

60-179 Poznań

tel.: 61 8612 254

e-mail: rasinska@ump.edu.pl

Zakład Organizacji i Zarządzania w Opiece Zdrowotnej

Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu